Stručni rad

GRAĐANSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE U EUROPI - KOMPARATIVNI UVIDI IZ ESTONIJE, SLOVENIJE, FRANCUSKE I HRVATSKE

doc. dr. sc. Ružica Jurčević

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Sažetak

U radu su predstavljeni rezultati kvalitativnog istraživanja građanskog odgoja i obrazovanja provedenog u četiri europske zemlje: Estoniji, Sloveniji, Francuskoj i Hrvatskoj. Cilj istraživanja bio je ispitati na koji način se građanski odgoj i obrazovanje provodi u srednjim školama i lokalnoj zajednici te identificirati glavne izazove u provedbi i mogućnosti za njihovo rješavanje. Kao metoda istraživanja korištene su fokus grupe, u kojima je sudjelovalo ukupno 44 sudionika. Rezultati pokazuju da postoje razlike u načinu provedbe građanskog odgoja i obrazovanja, ali i da zemlje dijele slične izazove, poput preopterećenosti kurikuluma, nedostatne podrške, neadekvatnih programa stručnog usavršavanja nastavnika, političke osjetljivosti te nisku razinu motiviranosti i uključenosti mladih u građanske aktivnosti. Temeljem identificiranih izazova, predložene su mogućnosti za njihovo rješavanje.

Ključne riječi: aktivno građanstvo, iskustveno učenje, učenje kroz projekte, učenje vođeno izazovima

1. Uvod

Građanski odgoj i obrazovanje (GOO) u posljednjih se nekoliko godina ponovno afirmira kao ključna sastavnica društvene otpornosti i kohezije, osobito u kontekstu rastuće društvene polarizacije, smanjenog povjerenja u institucije, širenja dezinformacija te opadanja demokratske participacije mladih (Banks, 2020; Kalev, Hytti, Hallik & Sandström, 2025). Njegova je važnost osobito vidljiva u Europskoj uniji, gdje se jačanje građanskih kompetencija mladih prepoznaje kao odgovor na suvremene društvene i političke izazove (European Commission, 2018; Council of the European Union, 2021).

Međutim, unatoč zajedničkim europskim ciljevima, konceptualizacija i provedba GOO-a znatno se razlikuje među državama članicama Europske unije. Te se razlike očituju u više područja. Primjerice, u nekim zemljama Europske unije, GOO se izvodi kao zaseban obvezni predmet, dok je u drugima integriran u postojeće predmete poput povijesti ili geografije, ili se, pak, provodi kao međupredmetna tema. Nadalje, pojedine zemlje u svojim GOO kurikulumima više ističu poznavanje nacionalnih institucija i politika, dok druge stavljaju naglasak na europsko građanstvo, ljudska prava, participaciju i kritičko mišljenje. Slično je i s nastavnim metodama: dok neke zemlje imaju formalne okvire koji potiču iskustveno učenje kroz simulacije, debate i projekte u zajednici, u drugim provedba ovakvih i sličnih aktivnosti nije sustavno uređena te uvelike ovisi o inicijativi nastavnika. Osim toga, razlike se očituju i u načinu vrednovanja i praćenja: neke zemlje imaju jasno definirane metode procjene građanskih kompetencija, dok druge nemaju formalne kriterije ni sustave evaluacije. U konačnici, postoje i značajne razlike u stručnoj podršci nastavnika: dok neke zemlje imaju razvijen sustav stručne podrške i osposobljavanja za poučavanje GOO-a, druge ne pružaju formalne smjernice ni kontinuiranu stručnu podršku (Faas, 2011; European Education and Culture Executive Agency, 2012).

Slijedom toga, cilj ovoga rada[1] bio je usporediti pristupe GOO-u u četiri zemlje Europske unije: Hrvatskoj, Estoniji, Sloveniji i Francuskoj, vodeći se gore istaknutim izazovima, kako bi se iz perspektive onih koji rade u školama i s mladima identificiralo trenutačno stanje provedbe GOO-a, postojeće prakse, prepreke i mogućnosti za njihovo rješavanje. To se ostvarilo provođenjem fokus grupa s različitim dionicima u četiri navedene zemlje, čime su prikupljeni uvidi izravno iz prakse. U nastavku rada je prikazana metodologija istraživanja te najvažniji rezultati.

2. Metodologija istraživanja

Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je bio pružiti uvid u stanje provedbe GOO-a u četiri europske zemlje: Hrvatskoj, Estoniji, Sloveniji i Francuskoj te istražiti glavne

[1] Ovaj rad nastao je uz potporu Mreže mladih Hrvatske (Hrvatska), udruge PINA (Slovenija), Pistes Solidaires (Francuska) i Mondo (Estonija), koji su u okviru Erasmus+ projekta „Citizenship Education+" proveli istraživanje u svojim zemljama, a čiji su rezultati predstavljeni u ovom radu.

izazove u provedbi i mogućnosti njihova rješavanja. U skladu s navedenim ciljem, postavljena su tri istraživačka pitanja:

1. Kakvo je trenutačno stanje provedbe GOO-a u Hrvatskoj, Estoniji, Sloveniji i Francuskoj te koje se aktivnosti i inicijative povezane s GOO primjenjuju u školama i lokalnim zajednicama?
2. Koji su glavni izazovi u provedbi GOO-a u navedenim zemljama?
3. Na koji način se identificirani izazovi u provedbi GOO-a mogu adresirati?

Uzorak istraživanja

U istraživanju su sudjelovala ukupno 44 sudionika iz četiri zemlje. Profil sudionika uključivao je nastavnike i učenike srednjih škola, ravnatelje, pedagoge, koordinatore programa GOO-a, predstavnike ministarstva obrazovanja, sveučilišne nastavnike te predstavnike organizacija civilnog društva (lokalnih akcijskih grupa i organizacija koje rade s mladima) (*Tablica 1*).

Tablica 1. *Broj sudionika istraživanja prema profilu*

Profil sudionika	**Estonija**	**Slovenija**	**Hrvatska**	**Francuska**
Nastavnik/ica	4	1	2	12
Učenik/ica	2			
Ravnatelj/ica			1	
Pedagog/inja + koordinator/ica programa	1		2	
Predstavnik/ica ministarstva obrazovanja	1			
Sveučilišni nastavnik/ica		1	2	
Predstavnik/ica organizacija civilnog društva	3	2	7	3
Ukupno:	**11**	**4**	**14**	**15**

Metodološki pristup

Istraživanje je provedeno primjenom kvalitativne metodologije, pri čemu su fokus grupe korištene kao glavna metoda prikupljanja podataka. Prema Skoko i Benković (2009: 217), cilj fokus grupe je „potaknuti dubinsku raspravu kojom se istražuju vrijednosti i stavovi sudionika prema određenom problemu ili temi, odnosno razumjeti i objasniti značenja, vjerovanja i kulturu koja utječe na osjećaje, stavove i ponašanja pojedinaca“. U skladu s navedenim, metoda fokus grupe ocijenjena je najprikladnijom za ovo istraživanje jer je omogućila strukturiranu raspravu i dublje razumijevanje stavova, iskustava i značenja koja sudionici pridaju GOO-u.

Istraživački instrument

Kako bi se provelo kvalitativno istraživanje, konstruiran je protokol za fokus grupe koji se sastojao od 13 pitanja tematski podijeljenih u tri veće cjeline. Prva cjelina odnosila se na ispitivanje trenutačnog stanja provedbe GOO-a u srednjim školama i lokalnim zajednicama iz kojih dolaze sudionici, s naglaskom na postojeće prakse i aktivnosti koje se provode u okviru GOO-a. Druga cjelina je bila usmjerena na ispitivanje postojećih izazova u provedbi GOO-a, a treća je obuhvaćala skup pitanja usmjerenih na adresiranje navedenih izazova, uključujući stavove sudionika o ključnim kompetencijama koje bi mladi trebali razvijati kako bi postali aktivni građani, alatima i pristupima koje bi trebalo integrirati u buduće kurikulume GOO-a te mogućim načinima vrednovanja postignuća učenika.

Prikupljanje i analiza podataka

Fokus grupe provedene su putem mrežnih platformi u razdoblju od ožujka do svibnja 2025. godine. Prije provedbe istraživanja, kao i tijekom samog procesa prikupljanja podataka, poštovana su temeljna etička načela istraživanja, uključujući informirani pristanak sudionika, jamčenje anonimnosti te povjerljivost iskaza. Sudionici su pravodobno informirani o svrsi i ciljevima istraživanja, načinu korištenja podataka te mogućnosti povlačenja iz istraživanja u bilo kojem trenutku. Fokus grupe su snimane uz prethodnu (usmenu) suglasnost sudionika. Analiza podataka obuhvaćala je transkripciju i organizaciju audiovizualnih zapisa. Odgovori sudionika ručno su kodirani i strukturirani u tri tematske cjeline koje odgovaraju postavljenim istraživačkim pitanjima.

2.1. Rezultati istraživanja

Rezultati istraživanja grupirani su i prikazani u skladu s temeljnim istraživačkim pitanjima. Prvi dio rezultata, koji se odnosi na stanje provedbe GOO-a, potkrijepljen je relevantnim izvorima literature, kako bi se osigurala točnost i vjerodostojnost navoda sudionika fokus grupa.

Stanje provedbe GOO-a

Kako bi se ispitalo provodi li se i na koji način GOO u zemljama koje su sudjelovale u istraživanju, uključujući oblike i vrste aktivnosti, sudionici su zamoljeni da ukratko predstave GOO u svojim državama. U Estoniji, GOO je obvezan predmet i na osnovnoškolskoj i na srednjoškolskoj razini. Prema „Nacionalnom kurikulumu“ (2011, prema Kunitsõn et al. 2022), u srednjim školama postoje dva obvezna predmeta i osam izbornih koji su izravno povezani s GOO. Sudionici estonske fokus grupe navode da se škole potiču da barem trećinu nastave iz ovih predmeta realiziraju kroz iskustveno učenje. Međutim, navode da su ovi predmeti više usmjereni na faktografsko znanje, a manje na aktivnu ulogu učenika, što je u skladu s zapažanjima Kunitsõna et al. (2022), koji navode da se ishodi učenja često ostvaruju kroz druge, nepopisane izborne predmete, čiji je izbor prepušten školama i značajno varira ovisno o kapacitetima i motivaciji nastavnika za njihovu realizaciju. To potvrđuju i sudionici, koji ističu da postoji velika fleksibilnost u implementaciji: dok neke škole integriraju GOO kao međupredmetnu temu ili kroz projektne aktivnosti, druge ga i dalje predaju kao zaseban, pretežito teorijski predmet.

U Sloveniji je GOO u osnovne škole uveden kao obvezan predmet donošenjem „Zakona o osnovnoj školi“ 1996. godine, prvotno pod nazivom „Građanski odgoj i etika“, a danas se predmet zove „*Kultura domovine i državljanstva i etika“* i obuhvaća ukupno 70 sati (Banjac, 2021; Deželan & Vombergar, 2023). Od 2020. godine, u srednjim školama uveden je novi obvezni predmet „Aktivno građanstvo“. Sudionici slovenske fokus grupe ističu da se taj predmet provodi neujednačeno u školama te da se često tretira kao neobvezni predmet, jer se ne radi o klasičnom predmetu, već o obliku obrazovnog rada koji uključuje provedbu aktivnosti i zadataka povezanih s okolinom u kojoj učenici žive (poput terenskih nastava, neformalnih aktivnosti i projekata). Sudionici također naglašavaju da provedba ovog predmeta nije dosljedno podržana od nadležnih institucija te da se škole u velikoj mjeri moraju same snaći u implementaciji.

U Francuskoj se GOO izvodi kao obvezni predmet u osnovnim i srednjim školama i to tijekom svih 12 godina školovanja, što Francusku čini jednom od

zemalja s najdužim trajanjem GOO-a u Europi (European Education and Culture Executive Agency, 2012). Od 2013. godine, predmet „Moralno i građansko obrazovanje“ uveden je kao obvezni predmet od osnovne škole do završetka srednje škole, uključujući i strukovne škole. Nastavni plan i program ovog predmeta obuhvaća četiri glavne dimenzije: osjetljivost prema sebi i drugima, prava i društvena pravila, kritičko mišljenje te društvena odgovornost. Od 2015. godine, pokrenut je program „Građanski put“ (fr. *Parcours citoyen*), koji se sastoji od moralnog, građanskog i medijskog odgoja i obrazovanja te je namijenjen svim razinama školskog sustava (European Commission, 2018a). Sudionici francuske fokus grupe navode da je predmet „Moralno i građansko obrazovanje“ ograničen na nastavu povijesti ili politike i gospodarstva, a da programu „Građanski put“ nedostaje međupredmetni pristup. Također ističu da ih učenici često percipiraju kao manje bitne predmete.

U Hrvatskoj, prvi institucionalni okvir za uvođenje GOO-a uspostavljen je 1999. godine donošenjem „Nacionalnog programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo“ (Vlada Republike Hrvatske, 1999). Taj je program bio na snazi do 2014. godine, kada je usvojena „Odluka o uvođenju međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja GOO-a u osnovne i srednje škole“ (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, [MZO], 2014). Objavom „Kurikuluma međupredmetne teme Građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole“ (MZO, 2019), GOO je formalno integriran u škole kao međupredmetna tema. Međutim, sudionici hrvatske fokus grupe ističu da se GOO u ovom obliku ne provodi dosljedno jer ne postoje jasne smjernice niti sustavna podrška za njegovu implementaciju. Sudionici također navode druge inicijative unutar okvira GOO-a. Tako, primjerice, ističu da se od 2016. godine u Rijeci provodi tzv. „Riječki model“ GOO-a kao izvannastavna aktivnost za učenike viših razreda osnovne škole (Grad Rijeka, nn). Navode i zagrebački model provedbe GOO-a, ZaG, koji je započeo s eksperimentalnom provedbom 2022. godine (Grad Zagreb, 2022). Na sveučilišnoj razini, Sveučilište u Rijeci je 2021. godine izradilo kurikulum za provedbu GOO-a u srednjim školama pod nazivom „Škola i zajednica“ (ŠIZ), koji su provodile i pojedine srednje škole u Zagrebu (Centar za studije mira i konflikata Sveučilišta u Rijeci, et al., 2021).

Postojeće aktivnosti i inicijative

Nakon predstavljanja GOO-a u svojim zemljama, sudionici su naveli različite aktivnosti i inicijative povezane s GOO koje se trenutačno provode unutar odgojno-obrazovnog sustava i u lokalnim zajednicama. Sudionici fokus grupa iz Estonije navode da se aktivnosti u toj zemlji često provode kroz interdisciplinarne projekte na teme poput medijske manipulacije, zaštite okoliša i društvene pravde, koji rezultiraju direktnim angažmanom mladih, poput kampanja, podcasta ili peticija. Osim projekata, navode i druge oblike aktivnosti, poput participativnog budžetiranja na razini škole ili grada, aktivnosti medijske pismenosti, uključujući analizu objava na društvenim mrežama, raznih simulacija (npr. model UN-a) te predavanja stručnjaka ili političara na određenu temu.

U Sloveniji aktivnosti GOO-a obuhvaćaju posjete institucijama (poput Parlamenta, Kuće EU i Crvenog križa) rasprave i debate o aktualnim temama (npr. o legalizaciji marihuane ili eutanaziji), volontiranje u domovima za starije osobe i drugim nevladinim organizacijama te filmske projekcije (npr. na temu migracija i različitosti). Postojeći projekti usmjereni su na teme ljudskih prava, demokracije i socijalne uključenosti.

Slično kao u Sloveniji, i u Francuskoj aktivnosti GOO-a uključuju posjete određenim institucijama, poput parlamenta u Parizu ili Europskog parlamenta u Bruxellesu. Sudionici ističu da se redovito organiziraju okrugli stolovi i javne rasprave o građanskim temama koristeći forum-teatar pristup, filmske projekcije, simulacije, *escape* igre, itd. Navode i aktivnosti poput čišćenja parkova i plaža ili volontiranja u domovima za starije te sudjelovanje u programima mobilnosti (npr. Service Civique, Erasmus+). Uz to, tijekom izbora, politički kandidati organiziraju susrete s mladima radi poticanja odlaska na glasanje.

U Hrvatskoj aktivnosti u okviru GOO-a uključuju sudjelovanje mladih u debatnom modelu GOO-a (eng. *Debate Model of Citizenship Education, DEEP*), UNICEF-ovom *UPSHIFT* programu, lokalnim projektima u školama u okviru programa *Škola i zajednica* te *Zajednica aktivnih građana*. Dodatne inicijative uključuju radionice školskih vijeća koje vodi Mreža mladih Hrvatske, organizaciju okruglih stolova, kvizove i volontiranje u različitim nevladinim organizacijama.

Izazovi u provedbi GOO-a

U sve četiri zemlje identificirani su slični izazovi koji otežavaju učinkovitu provedbu GOO-a. Te izazove je moguće svrstati u nekoliko kategorija: preopterećenost kurikuluma, nedostatna podrška, neadekvatni programi stručnog usavršavanja nastavnika, politička osjetljivost GOO-a te niska razina motiviranosti i uključenosti učenika u aktivnosti.

U pogledu preopterećenosti kurikuluma, sudionici fokus grupa koji rade u školama navode da se suočavaju s izazovom integriranja tema GOO-a u već gusto strukturirani nastavni plan i program, osobito kada je riječ o metodama aktivnog učenja. To prisiljava nastavnike da se više fokusiraju na teorijski sadržaj, što ostavlja malo prostora za aktivnosti poput provedbe projekata u zajednici. Međutim, sudionici ističu da provedba aktivnosti unutar GOO-a u značajnoj mjeri ovisi i o motivaciji nastavnika. U školama gdje je prisutna visoka razina motivacije, projekti se češće realiziraju. S druge strane, u nekim školama se GOO dodjeljuje nastavnicima radi popunjavanja norme sati, što dodatno utječe na razinu njihove motivacije. Nadalje, sudionici navode da oni nastavnici koji su motivirani i aktivno se bave temama GOO-a često rade samostalno, bez potrebnih materijala i alata. Drugim riječima, ne postoji sustavna podrška koja bi omogućila dosljednu provedbu GOO-a. Zbog toga ističu potrebu za razvojem sustava stručnog usavršavanja, kao i za većom dostupnošću materijala, detaljnih smjernica te primjera uspješnih projekata, kako bi aktivnosti unutar GOO-a postale konkretnije i lakše provedive. Bez konkretnih priručnika, alata ili mogućnosti stručnog usavršavanja, navode sudionici, čak i nastavnici koji su motivirani za provedbu GOO-a ne žele odstupiti od tradicionalnih metoda poučavanja. Sudionici iz Slovenije, Hrvatske i Francuske dodatno napominju da se većina aktivnosti unutar GOO-a provodi putem organizacija koje rade s mladima, no da ni te organizacije nemaju sustavnu podršku.

Sudionici iz Hrvatske i Slovenije navode da se nastavnici često osjećaju obeshrabreno u provedbi GOO-a, s malim ili nikakvim priznanjem za svoj rad te da se nerijetko suočavaju s kritikama zbog uključivanja u provedbu GOO-a. Kao razlog tome navode percepciju GOO-a kao politički osjetljive ili kontroverzne teme. Sudionici iz Hrvatske ističu da u toj zemlji prevladava usko tumačenje pojma građanstva, koje je često oblikovano religijskim perspektivama. S druge strane, u Sloveniji se, prema navodima sudionika, pojam građanstva često povezuje s političkim ideologijama ljevice.

Niska razina motiviranosti i uključenosti mladih u aktivnosti GOO-a identificirana je kao posljednji izazov. Sudionici fokus grupa ističu da nove generacije mladih pokazuju nizak interes za građanske teme. To posebno naglašavaju sudionici iz Francuske, navodeći kako je vidljiv pad građanskog angažmana u svim dobnim skupinama, i kod starijih i mlađih osoba. Kao razlog tome navode porast individualizma među mladima, ali i izazove povezane s pristupom i provedbom GOO-a. Budući da se GOO često tretira kao sekundarni ili izborni predmet kojem se pridaje niska prioritetnost unutar školskog sustava (uz nejasne kriterije vrednovanja), sudionici ističu da mnogi učenici ne prepoznaju njegovu vrijednost. Uz to, navode da je među mladima raširenо nepovjerenje prema europskim institucijama i drugim političkim akterima što ih dodatno udaljava od uključivanja u procese svojih zajednica. Također ističu da mladi imaju poteškoće u povezivanju koncepta građanstva sa svakodnevnim životom, ponajprije zbog nedostatka formata i pristupa prilagođenih njihovim interesima, iskustvima i komunikacijskim navikama.

Adresiranje izazova u provedbi GOO-a

Kako bi se adresirali identificirani izazovi u provedbi GOO-a, sudionici su predložili nekoliko mogućih pristupa. U pogledu preopterećenosti kurikuluma, navode da bi GOO trebao postati sastavni dio cjelokupnog školskog ozračja, a ne samo dodatna ili izolirana aktivnost ili posebni predmet. U tom kontekstu sudionici su identificirali ključne kompetencije, alate i pristupe, kao i moguće načine vrednovanja postignuća učenika, koje bi trebalo integrirati u školski sustav.

Što se tiče kompetencija, osim građanskih znanja (koja uključuju razumijevanje demokratskih procesa, ljudskih prava i mehanizama njihove zaštite, funkcioniranja europskih i lokalnih institucija) i vještina potrebnih za mirni suživot u pluralističkim društvima (interkulturalne, komunikacijske i vještine rješavanja problema), sudionici su također istaknuli i potrebu za jačanjem različitih dimenzija odgovornosti (individualne, kolektivne, okolišne i globalne) i pismenosti (digitalne, medijske i financijske). Kroz sve navedeno, kritičko mišljenje i osjećaj pripadnosti zajednici izdvajaju se kao temeljni elementi koji čine osnovu razvoja građanskih kompetencija.

U pogledu alata i pristupa, sudionici su stavili naglasak na iskustveno i zajednici usmjereno učenje koje rezultira konkretnim rješenjima. Posebno je istaknuta potreba polaska od stvarnih interesa i potreba mladih. U tom kontekstu, učenici bi trebali imati mogućnost samostalno identificirati probleme u svojoj zajednici, planirati aktivnosti te sudjelovati u provedbi i evaluaciji predloženih rješenja. To se može postići primjenom sljedećih pristupa: učenja kroz projekte (eng. *project-based learning*) i učenja vođenog izazovima (eng. *challenge-based learning*). Neki od primjera takvih pristupa uključuju organiziranje kampanja i događanja, izradu plakata, videozapisa i *podcast*-ova o temama i problemima u lokalnoj zajednici, suradnju s lokalnim organizacijama i institucijama i sl. To uključuje i digitalnu dimenziju, koja obuhvaća korištenje društvenih mreža i online alata kako bi se upozorilo na specifične probleme u lokalnoj zajednici. U nastavi su predložene različite interaktivne metode koje potiču aktivno sudjelovanje učenika, poput forum kazališta, debata o aktualnim političkim i etičkim pitanjima, grupnih rasprava, simulacija (EU-a, UN-a, parlamentarnih procesa, participativnog budžetiranja), refleksivnih aktivnosti nakon filmskih projekcija, vršnjačkog učenja te dijeljenja inspirativnih primjera. Sudionici ističu da bi primjena ovih metoda i pristupa rezultirala većom motivacijom i aktivnijim uključivanjem mladih u

aktivnosti GOO-a, jer bi povezivali učenje s vlastitim iskustvima i interesima te bi imali prilike vidjeti stvarne učinke svog angažmana.

Kako bi se vrednovale učeničke aktivnosti, sudionici predlažu nekoliko različitih metoda, koje uključuju sljedeće: učeničke portfelje, javno prezentiranje grupnih projekata; grupnu evaluacija i vršnjačku povratnu informaciju (tzv. *peer-review*); samovrednovanje vlastitih aktivnosti tijekom određenog razdoblja; vođenje refleksivnog dnevnika te opisno ili kriterijsko ocjenjivanje (zadovoljava / ne zadovoljava očekivanja).

Nadalje, kao moguće rješenje problema nedostatne podrške i manjka, odnosno neadekvatnosti programa stručnog usavršavanja, sudionici su istaknuli potrebu za praktičnim vodičem koji bi uključivao sljedeće: a) predloške za planiranje, moguće alate i pristupe i aktivnosti, metode rada i smjernice za vrednovanje; b) konkretne primjere učeničkih projekata i primjera dobre prakse; te c) okvir za povezivanje lokalnog konteksta s globalnim perspektivama. Prema mišljenju sudionika, taj vodič bi mogao biti dostupan na zajedničkoj *online* platformi, gdje bi nastavnici i oni koji rade s mladima imali prilike razmjenjivati iskustva i materijale.

Zaključno, kako bi se adresirao izazov političke osjetljivosti GOO-a, sudionici predlažu depolitiziranje, odnosno promicanje neutralnog pristupa, fokusiranog na kritičko mišljenje i razumijevanje različitih perspektiva (lokalno-globalno; individualno-kolektivno), uz osiguranje prostora za refleksiju i diskusiju izvan političkih pristranosti i ideoloških opredjeljenja.

3. Rasprava i zaključak

Građanski odgoj i obrazovanje prepoznat je kao ključni instrument razvoja aktivnog građanstva, no njegova provedba u zemljama Europske unije je i dalje neujednačena i suočena s brojnim izazovima. To potvrđuju i rezultati kvalitativnog istraživanja prikazanog u ovome radu, koji ukazuju na razlike u pristupima i modelima provedbe GOO-a u Estoniji, Sloveniji, Francuskoj i Hrvatskoj. Međutim, unatoč tim razlikama, identificirani su i zajednički izazovi koji otežavaju njegovu učinkovitu provedbu. U cilju da se prevladaju ti izazovi, kao ključni čimbenici ističu se integracija GOO aktivnosti u cjelokupno školsko ozračje, korištenje dostupnih alata i interaktivnih metoda, kao i osiguranje sustavnog vrednovanja. Osobito je naglašen razvoj građanskih kompetencija mladih putem projektnog učenja (eng. *project-based learning*) i učenja vođenog izazovima (eng. *challenge-based learning*), što potvrđuje potrebu za iskustveno utemeljenim pristupima učenju, u skladu s teorijom iskustvenog učenja Kolba (1984). Prema navedenoj teoriji, učenje je ciklički proces koji se odvija u četiri faze, a naglašava aktivnu ulogu učenika koji kroz iskustvo i refleksiju konstruira vlastito znanje i razvija kompetencije. U tom kontekstu, Estonija se pokazuje kao zemlja čiji pristupi GOO-u najviše odražavaju ovu teoriju jer već duži niz godina koriste metode učenja koje polaze od stvarnih interesa i iskustava učenika, uključujući rad na projektima i rješavanje konkretnih izazova u zajednici.

Rezultati istraživanja posebno naglašavaju potrebu za jačanjem osjećaja pripadnosti zajednici među mladima te razvojem osjećaja individualne i kolektivne odgovornosti, što može pridonijeti smanjenju njihovog individualizma i pasivnosti. Iako rezultati drugih istraživanja da se mladi u EU zanimaju za politiku te da su

društveno aktivni (European Commission, 2018b), i dalje je potrebno raditi na uključivanju svih, osobito onih koji su marginalizirani i kojima prijeti socijalna isključenost. Kako bi se uključenost mladih dodatno potaknula, važno je ponuditi formate i sadržaje koji odgovaraju njihovim interesima i iskustvima, uključujući i digitalne kanale. Primjeri takvih formata i kanala na europskoj razini su "Children's Participation Platform"[2] i "EU Youth Dialogue"[3].

U pogledu osnaživanja nastavnika i onih koji rade s mladima, potrebno je osigurati sustavu podršku za učinkovitiju provedbu GOO-a kroz praktične smjernice, razmjenu iskustava i primjere dobre prakse. Europska unija kontinuirano radi na osiguravanju podrške i resursa, primjerice kroz razvijeni priručnik „Putovnica za europsku demokraciju" (Europski gospodarski i socijalni odbor, 2024) ili participativne forume poput „Europskih građanskih panela"[4]. Ipak, potrebno je te resurse učiniti vidljivijima i dostupnijima, jer i sami sudionici navode da nisu upoznati s tim materijalima. Osim praktičnih smjernica, od izuzetne je važnosti osigurati i kvalitetne programe stručnog usavršavanja, kako bi nastavnici i svi koji rade s mladima stekli potrebna znanja i kompetencije za učinkovitu provedbu inovativnih metoda učenja unutar GOO-a, uključujući iskustveno i projektno učenje.

U konačnici, jačanje građanskih kompetencija mladih predstavlja dugoročnu investiciju u očuvanje demokratske kulture koju Europska unija kontinuirano zagovara. Stoga je posebno važno depolitizirati GOO i usmjeriti ga na razvoj demokratskih kompetencija koje će osigurati miran suživot i sigurniju budućnost za sve.

[2] https://eu-for-children.europa.eu/eu-childrens-participation-platform_en
[3] https://youth.europa.eu/get-involved/eu-youth-dialogue/what-eu-youth-dialogue_en
[4] https://citizens.ec.europa.eu/european-citizens-panels_en

4. Popis literature

[1.] Banks, J. A. Transforming citizenship education in global societies. Visioning Multicultural Education. 2020;142-156.

[2.] Banjac, M. Citizenship education around the world - citizenship education in Slovenia; 2021. URL: https://www.bpb.de/die-bpb/partner/nece/329093/citizenship-education-in-slovenia/ (12.12.2025.)

[3.] Centar za studije mira i konflikata Sveučilišta u Rijeci, Prva riječka hrvatska gimnazija i Institut za društvena istraživanja u Zagrebu. Škola i zajednica - Prijedlog kurikuluma građanskog odgoja i obrazovanja u srednjoj školi; 2021. URL: https://uniri.hr/wp-content/uploads/2021/11/SiZ-Prijedlog-kurikuluma-A4-2021-11-03-1.pdf (29.11.2025.)

[4.] Council of the European Union. Council Resolution on a strategic framework for European cooperation in education and training towards the European Education Area and beyond; 2021. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32021G0226(01) (14.11.2025.)

[5.] Deželan, T. & Vombergar, N. Mapping civic education in Europe: Slovenia; 2023. URL: https://ratiuforum.com/mapping-civic-education-in-europe-slovenia/ (29.11.2025.)

[6.] European Commission. Promoting citizenship and the common values of freedom, tolerance and non-discrimination through education; 2018. URL: https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/publications/promoting-citizenship-and-common-values-freedom-tolerance-and-non-discrimination (1.12.2025.)

[7.] European Commission. Education and Training Monitor 2018 – France; 2018a. URL: https://education.ec.europa.eu/sites/default/files/document-library-docs/et-monitor-report-2018-france_en.pdf (1.12.2025.)

[8.] European Commission. Engaging, Connecting and Empowering young people; 2018b. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:52018DC0269 (1.12.2025.)

[9.] European Education and Culture Executive Agency. Citizenship education in Europe; 2012. URL: https://data.europa.eu/doi/10.2797/83012 (1.12.2025.)

[10.] Europski gospodarski i socijalni odbor. Putovnica za europsku demokraciju; 2024. URL: https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/2024-04/qe-02-23-324-hr-n.pdf (13.12.2025.)

[11.] Faas, D. The Nation, Europe, and Migration: A comparison of geography, history, and citizenship education curricula in Greece, Germany, and England. Journal of Curriculum Studies. 2011;43(4):471-492.

[12.] Grad Rijeka. Građanski odgoj i obrazovanje. URL: https://www.rijeka.hr/teme-za-gradane/odgoj-i-obrazovanje/osnovne-skole/programi-i-projekti-u-osnovnim-skolama/gradanski-odgoj-obrazovanje/ (12.12.2025.)

[13.] Grad Zagreb. Prijedlog okvirnog kurikuluma izvannastavne aktivnosti Zajednica aktivnih građana, Za osnovne i srednje škole u gradu Zagrebu. https://www.zagreb.hr/userdocsimages/arhiva/odgoj_obrazovanje_spot/ZAG.pdf (12.12.2025.)

[14.] Kalev, L., Hytti, M., Hallik, M., & Sandström, N. Citizenship Education for Contemporary Democracy: Challenges and Gaps in Six European Countries. Societies. 2025;15(12).
[15.] Kolb, D. A. Experiential learning: experience as the source of learning and development; 1984. URL: https://carleton-wp-production.s3.amazonaws.com/uploads/sites/313/2022/12/Experiential_Learning_Experience_As_The_Source_Of_-1.pdf (13.12.2025.)
[16.] Kunitsõn, N., Kalev, L. & Ulla, T. Civics and citizenship education in Estonia: policy design, normatives, and practices. Journal of Social Science Education. 2022;21(4):1-24.
[17.] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. Odluka o donošenju Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole; 2014. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_08_104_2019.html (12.12.2025.)
[18.] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj; 2019. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_217.html (13.12.2025.)
[19.] Skoko, B. & Benković, V. Znanstvena metoda fokus grupa - mogućnosti i načini primjene. Politička misao. 2009;46(3):217-236.
[20.] Vlada Republike Hrvatske. Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo; 1999. URL: https://sredisnjikatalogrh.gov.hr/sredisnji-katalog/dokumenti-i-publikacije/detalji?searchTerm=filterfi%255B12086%255D%3D264867&id=2700628&st=1 (1.12.2025.)